

STEUNPILAAR 27

Stichting IR D.C. Van Schaik - December 2018 - Jaargang 18



STICHTING Ir. D.C. van Schaik



- Voorwoord van het bestuur
- 40 jaar SOK, 20 jaar Stichting Ir. D.C. van Schaik
- Beheerdersoverleg
- Nieuwe ingang trap "Scharnderberggroeve"
- Vleermuizen in onze beheerde mergelgroeves
- Het belang van een goed groevebeleid
- Juweel in het donker



Voorwoord van het bestuur

Het was een druk jaar voor de medewerkers van de Stichting Ir. D.C. van Schaik. Van alle groeven is de vergunning geregeld en zijn alle onderzoeken gedaan die gedaan moeten worden. Gelukkig heeft de provincie Limburg daarin goed meegewerkt en kunnen we nu een groot aantal van onze groeven gebruiken voor onderzoeken en kleine groepsbezoeken.

Een belangrijke hoeveelheid werk is bij de vuursteenmijn weggezet. Zo is deze winter een groep aspirant gidsen aangeworven. We hebben op enkele plaatsen een oproepje gedaan, in de hoop dat we 5 a 10 nieuwe gidsen zouden kunnen vinden. We waren zeer verrast door de 45 aanmeldingen!

Na een eerste selectie hebben we 28 kandidaat gidsen uitgenodigd voor een kennismakingsgesprek. Hierin hebben wij uitgelegd wat wij van de kandidaten verwachten en hun kennis en interesse gepeild. Daaruit is een groep van 13 aspirant gidsen geselecteerd die de cursus gevolgd heeft.

De cursus is opgezet door Wiel Schins en Joep Orbons. Daarnaast zijn er externe docenten aangetrokken die de cursus vorm hebben gegeven. Het theoretische deel van de cursus is nu voorbij. De aspirant gidsen lopen inmiddels met de ervaren gidsen mee en we hopen hen binnenkort als ervaren gids in te kunnen zetten bij de vuursteenmijn.

Ook voor de vuursteenmijn is een samenwerking met het Limburgs Museum, de Nederlandse Geologische Vereniging afdeling Limburg en de Gronsveldse Heemkundevereniging Grueloes opgezet. Wij hopen de samenwerking ook met andere partijen uit te kunnen bouwen.

Gelukkig is het ons gelukt om na een paar jaar hard werken de Stichting Ir. D.C. van Schaik weer goed op de rails te hebben. Van hieruit kunnen we stapje voor stapje verder uitbouwen. Niet te snel, want we zijn uiteindelijk een vrijwilligersorganisatie met een goede toekomst!

Voor het jaar 2018 willen we de financiële situatie van de stichting eens goed tegen het licht houden. Er is een mooie groep sponsors en donateurs waarmee we de dagelijkse zaken van de stichting kunnen runnen. De kosten die komen kijken bij het exploiteren van de vuursteenmijn worden gedeckt door de inkomsten van de bezoekers en de keuringen van de groeven worden grotendeels betaald uit de provinciale regeling voor het onderzoek naar de vleermuizen. Als we een groot project hebben, wordt daar projectsubsidie bij gezocht om de kosten gedeckt te krijgen. Kortom, we zijn financieel gezond.

Om onze plannen verder uit te bouwen, zouden we toch een wat grotere financiële ruimte moeten hebben. Dan kunnen we ook zelf een deel bijdragen bij de werkprojecten. Daardoor is het dan weer gemakkelijker om subsidie te krijgen. Verder zijn er een aantal groeven die niet onder het vleermuisonderzoek vallen. Om die groeven gecontroleerd en toegankelijk te krijgen, kunnen we helaas geen beroep op de provincie doen. Daar zullen we dan eigen geld in moeten steken. En daar ontbreekt het ons helaas aan! Verder hopen we nieuwe groeven te kunnen werven. Daarvoor zijn ook weer allerhande werkzaamheden nodig. En Die kosten helaas dan ook weer geld dat we niet hebben.

Kortom, we zoeken uitbreiding van het aantal sponsors. Een sponsor is iemand die ons jaarlijks voor minimaal 25 euro steunt. Daarvoor ontvangt hij/zij dan 2 maal per jaar de Steunpilaar met nieuws van de stichting. Om nu sponsors te werven, doen wij een beroep op de bestaande sponsors om nieuwe sponsors te werven. Graag nieuwe sponsors aanmelden bij info@vanschaikstichting.nl

Joep Orbons.

40 jaar SOK, 20 jaar Stichting Ir. D.C. van Schaik

Het is stilletjes voorbij gegaan, maar afgelopen jaar, december 2017, bestond de Stichting Ir. D.C. van Schaik 20 jaar. We zijn echter zo druk bezig geweest, dat we er geen feestje van gemaakt hebben maar ons voor de groeven ingezet hebben.

Ook de SOK (Studiegroep Onderaardse Kalksteengroeven) had een feestje. Deze studiegroep van 165 leden van het Natuurhistorische Genootschap Limburg bestond vorig jaar 40 jaar! Een heel serieuze leeftijd voor een club. In die 40 jaar is veel onderzoek gedaan, veel gepubliceerd en zijn heel veel bezoeken aan groeven geweest.

Om het belang van deze onderzoeken helder te maken, heeft de SOK een speciale DVD uitgebracht met daarop:

- Alle onderzoeken die onder de SOK uitgebracht zijn.
- Alle SOK Mededelingen.
- Steunpilaren
- SOK-INFO's en nog vele artikelen en publicaties. Hierbij o.a. alle 'mergel gerelateerde' artikelen uit het Natuurhistorisch maandblad.

Dit alles digitaal en via een ingebouwde zoekmachine gemakkelijk te gebruiken. Een prachtig document als begin van iedere studie. Deze DVD is gemaakt dankzij de sponsoring van het Natuur Historische Genootschap Limburg. Het SOK lid Henk Ten Brinke heeft de taak op zich genomen om al die gegevens te verzamelen en te digitaliseren.

Deze DVD is een belangrijke bron van informatie. Omdat u als donateur ook interesse heeft voor de groeven, hebben wij ook voor u deze DVD bijgevoegd. Dit als dank voor de sponsoring en het 20 jarig bestaan van de Van Schaikstichting.



Beheerdersoverleg

Het beheerders overleg werd ditmaal, op één enkele afmelding na, bijgewoond door 13 groevenbeheerders. De talrijke opkomst geeft aan dat er weer volop vertrouwen is in de huidige samenwerking tussen bestuur, beheerders en onderhoudsploeg.

Hieronder enkele punten die tijdens de bijeenkomst ter sprake kwamen.

* Joep Orbons vertelde het een ander over de Prehistorische Vuursteenmijntjes van Rijckholt, de jongste telg en tevens ook meest energie verslindende groeve aan de ondergrondse tak van de VSS. Onder de aanwezige beheerders waren ook twee beheerders en gidsen van deze vuursteenmijntjes die nog kort samen vatten hoeveel werk er in het renoveren, beheren en heropstarten van de mijntjes wordt geïnvesteerd.

Dit betreft niet alleen het bouwtechnische onderhoud van de mijntjes maar ook de verlichting en vooral het in goede banen leiden van de rondleidingen. Ruim veertig kandidaten hadden zich na een oproep aangemeld als aspirant gids. Een 15 tal zijn geselecteerd en worden inmiddels opgeleid als volwaardig gids.

* Bram Borsboom liet een lijst van alle VSS groeven zien waaruit blijkt dat van de 12 groeven op Nederlands grondgebied er na de nodige werkzaamheden inmiddels 9 zijn goedgekeurd voor extensief bezoek.

* De Scharnderberg, met vader en zoon Knubben als beheerders, is helaas wegens onstabieliteit (nog) niet te bezoeken. De groeve-ingang Keulen wordt aangepast en krijgt een nieuwe poort die een betere bescherming moet bieden tegen ongewenste bezoekers.



Groevenbeheerders overleg in “in den Hoof”

te Maastricht op dinsdag 1-5-2018

* De Roothergroeve mag zich verheugen over een bijna explosief toegenomen aantal bezoekers waaronder veel ‘Keel klanten’. Grotlopers dus die al geruime tijd met regelmaat Groeve de Keel bezoeken en van deze ‘VSS service’ graag gebruik maken.

Door de VSS regeling waarbij grotlopers in staat worden gesteld legaal een groeve te bezoeken, daalde het aantal inbraken in de Keel, van soms drie inbraken per week, in 15 jaar beheer, naar één inbraak in 2017! Dit vertelde Luck Walschot als beheerder van deze groeve. John Hageman gaf aan dat hij als beheerder van de Roothergroeve dezelfde vooruitgang ziet.

Ook Ton Breuls beheerder van de Apostelgroeve deelt deze ervaring.

* Steeds frequenter vinden er strengere controles bij zowel de Belgische als Nederlandse groeven plaats. Hierbij werden, tot nu toe, tientallen kostbare boetes uitgedeeld. Veel mensen die nog van de duisternis en stilte in de ondergrond willen genieten zijn genoodzaakt een minder kostbaar alternatief te zoeken en vinden dit in de toegangsregeling van de VSS.

Voor de toekomst mogen we hopen dat meerdere groeve-eigenaren en beheer instanties een dergelijke toegangsregeling gaan hanteren. De VSS geeft reeds jaren het goede voorbeeld en het blijkt te werken.

* Ook dit jaar worden er weer 2 werkdagen georganiseerd waarbij vrijwilligers en medewerkers van de VSS een groeve in de positieve zin ‘onderhanden nemen’. Meer hierover in een volgende uitgave van de Steunpilaar.

* Aan het einde van de meeting ontvingen alle groevenbeheerders een nieuwe set robuustere hangsloten om de oude serie te vervangen.

Luck Walschot

Nieuwe ingang trap “Scharnderberggroeve”

Tijdens een overleg dat het bestuur van de Stichting Ir. D.C. van Schaik, de groevebeheerders en het bestuur van het C.O.V. (Centrum Ontmoeting der Volkeren) hadden, werd besproken dat de ingang bij de trap die toegang geeft tot de voormalige schuilkelder van Keulen in het achterdeel van de Scharnderberggroeve hard aan renovatie toe was.

Het slot bij de poort was gemakkelijk te forceren. Dat leidde tot steeds meer inbraken. Dit leverde, naast ongewenst bezoek, ook gevaarlijke situaties op voor spelende kinderen die in de omgeving van de groeve wonen. Verder lag de trap door het open hekwerk steeds vol met bladeren en takken waardoor het afdalen ook een hachelijke onderneming werd.

Op onze mededeling werd door het bestuur van het C.O.V. uiterst positief gereageerd. Deze stichting is onlangs opgeheven en de activa zijn daarbij overgegaan naar ‘Stichting R.C. Maagdenhuis’ te Amsterdam. Om te zorgen dat alles bij de overgave goed in orde zou zijn, kregen wij de toezegging dat het C.O.V. een volledige nieuwe afsluiting voor haar rekening zou nemen. Er is in overleg gekozen voor een volledige overkapping van de trap. Hierbij een stevig hekwerk met slotbeveiliging dat forceren van buitenaf heel moeilijk moet maken.



De oude situatie. Foto Rob Knubben

Een jarenlange prima samenwerking is hierdoor tot een bekroning gekomen en, helaas, tevens een einde. Begonnen meer dan twintig jaar geleden bij Pater van Lieshout zaliger en nu, eindigend bij dhr. Sanders de huidige voorzitter van het C.O.V. Wij zijn uitermate dankbaar voor de fantastische samenwerking gedurende al die jaren. Verder ook zeer veel dank voor deze fantastische geste en we gaan ervan uit dat de samenwerking met de nieuwe eigenaar in de toekomst net zo prettig zal verlopen.

We laten de lezers van de Steunpilaar zowel de oude als de nieuwe situatie zien zodat ze zelf kunnen oordelen over de grote vooruitgang die we hiermee gemaakt hebben. De vleermuizen zijn heel dankbaar met een grote garantie op een ongestoorde winterslaaperperiode door deze nieuwe afsluiting en de veiligheid is er een heel stuk op vooruit gegaan.

John Knubben, Rob Knubben
Groevebeheerders Scharnderberggroeve



De nieuwe situatie. Foto John Knubben

Vleermuizen in onze beheerde mergelgroeves

In Limburg bevinden zich tientallen mergelgroeves die een belangrijke functie hebben voor vleermuizen. De meeste groeves maken tegenwoordig onderdeel uit van een Natura2000 gebied. Dit zijn gebieden die in het kader van de habitatrichtlijn zijn aangewezen vanwege de Europese natuurwaarden. Het ultieme doel van Natura2000 is om de biodiversiteit in de E.U. te behouden en te verbeteren.

In Limburg worden sinds 1997 een aantal mergelgroeves beheerd door de Stichting Ir. D.C. van Schaik (hierna Van Schaik Stichting), met als doel de cultuurhistorische en natuurhistorische waarden te behouden. Dit zijn o.a. de Apostelgroeve, Groeve Theunissen II (beide onderdeel van het Natura2000 gebied St. Pietersberg & Jekerdal) en de Roothergroeve (onderdeel van Natura2000 gebied Bemelerberg & Schiepersberg).

De mergelgroeves in Limburg zijn, naast de cultuurhistorie, heel belangrijk als overwinteringsplek voor de meervleermuis (*Myotis dasycneme*), ingekorven vleermuis (*Myotis emarginatus*) en vale vleermuis (*Myotis myotis*). In de groeves van de Van Schaik Stichting zijn de meervleermuis en de ingekorven vleermuis met enige regelmaat te vinden, maar de vale vleermuis ontbreekt.

Meervleermuis (*Myotis dasycneme*)

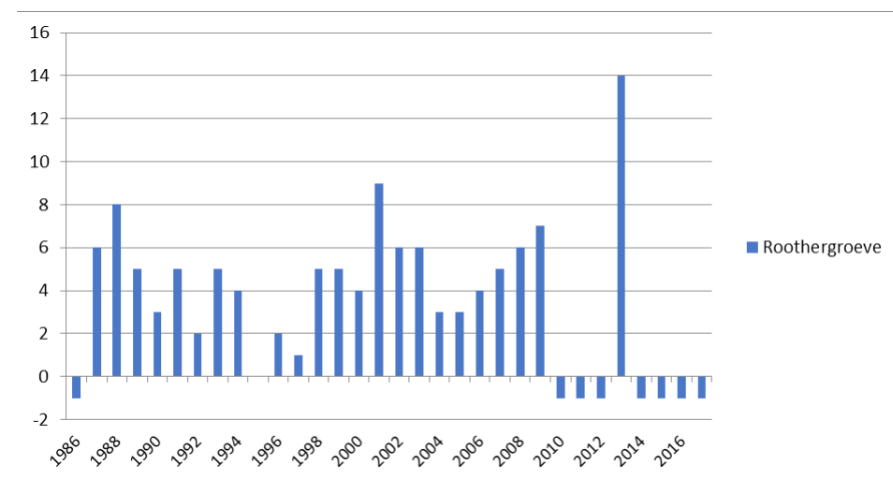
De meervleermuis is een forse, robuuste vleermuis met een vaal grijsbruine of bruinachtige rugvacht en een witte tot lichtgrijze onderzijde. Deze vleermuis heeft een relatief korte snuit en is te herkennen aan een opmerkelijke korte tragus (binnenoor) die naar binnen is gebogen met een ronde traguspunt. De gro-

te achterpoten met lange borstelharen onderscheiden deze soort van andere *Myotis*-soorten. De meervleermuis leeft tijdens de zomerperiode in gebieden met langzaam stromende brede rivieren, kanalen, meren en vijvers. Deze dieren jagen dan voornamelijk en leven van insecten die boven of in de buurt van het water vliegen. In de zomerperiode verblijft deze soort in kerktorens, achter dakbedekking, gevelbetimmeringen en in spouwmuren. In de winter overwintert de soort in grotten, mijnen, bunkers en kelders. De zomer- en winterverblijfplaatsen kunnen tientallen tot honderden kilometers bij elkaar vandaan liggen. De Roothergroeve is als overwinteringsplaats voor de meervleermuis het belangrijkste.

In figuur 1 is te zien dat het aantal getelde vleermuizen in de Roothergroeve stijgende is, al blijven de aantallen relatief gering. Sinds 2009 heeft in de groeve slechts één telling plaatsgevonden. Dit omdat de groeve niet goedgekeurd is voor extensief gebruik en daardoor een vleermuistelling niet is toegestaan. De jaren zonder telling zijn weergegeven als negatieve waarden. In de Apostelgroeve en Groeve Theunissen II worden, na een lange afwezigheid, de afgelopen jaren zo nu en dan weer enkele exemplaren geteld.

Ingekorven vleermuis (*Myotis emarginatus*)

De ingekorven vleermuis is een middelgrote vleermuis met een lange wollige vacht. De rugzijde is roestbruin tot vosrood gekleurd en heeft een onduidelijke overgang naar de licht geelachtige bruine onderzijde. De snuit is lichtbruin en zijn oren hebben een rechthoekige insnijding aan de buitenrand van de oorschelp waarbij de traguspunt tot onder de insnijding aan de oorrand rijkt.



Figuur 1 Aantal aangetroffen meervleermuizen in de Roothergroeve



Foto: Jeroen Reinhold

De ingekorven vleermuis komt voornamelijk voor in bosrijke gebieden met veel structuur. Deze vleermuizen jagen ook graag boven hoogstamboomgaarden, in parken, veestallen en verwilderde tuinen. De voornaamste prooien zijn: spinnen, hooiwagens, gaasvliegen, nachtvinders en de groep van de bijen & mieren. In de zomer verblijft deze soort op kerkzolders en in veestallen. In de winter overwintert de ingekorven vleermuis in groeves, grotten en kelders.

De Apostelgroeve is de belangrijkste groeve voor deze soort, waarbij de aantallen sinds 1995 een flinke toename laten zien (jaren zonder tellingen zijn weergegeven met een negatieve waarde). In de Roothergroeve is de soort tot 2010 regelmatig geteld, maar daarna is alleen nog een telling uit 2013 beschikbaar. In dat jaar werden enkele tientallen overwinterende ingekorven vleermuizen waargenomen. In Groeve Theunissen II komt deze soort niet voor, met uitzondering van één exemplaar in 2013.

Vale vleermuis (*Myotis myotis*)

De vale vleermuis is de grootste vleermuis van Limburg en daarmee ook Nederland. De soort heeft een bruin tot roodbruin gekleurde rugvacht. De onderzijde is vuilwit tot beige met geelachtige accenten bij de keel- en nekzijden. De oren en snuit zijn beide lang, breed en lichtbruin van kleur. Deze soort is te herkennen aan de kleine zwarte vlek op de traguspunt.

De vale vleermuis komt voor in gebieden met loof- en gemengde bossen met weinig grondbedekking. Deze dieren jagen ook graag boven weiden, pas gemaaide, gehooide of begraasde weilanden, waarbij ze voornamelijk leven van bodeminsecten zoals loopkevers, duizendpoten, spinnen en keverlarven. In de zomer vertoeft deze soort in dakruimten, kelders, pijlers van

grote bruggen en grotten. In de winter trekt deze soort zich terug in groeves, grotten, bunkers, rotswanden en rotsspleten.

De vale vleermuis is heel lang geleden, in 1955, eenmalig aangetroffen in de Apostelgroeve, maar sindsdien niet meer gesignaleerd. Sinds kort is bekend dat de vale vleermuis 's winters gebruik maakt van groeve de Keel, tevens in beheer bij de Van Schaik Stichting.

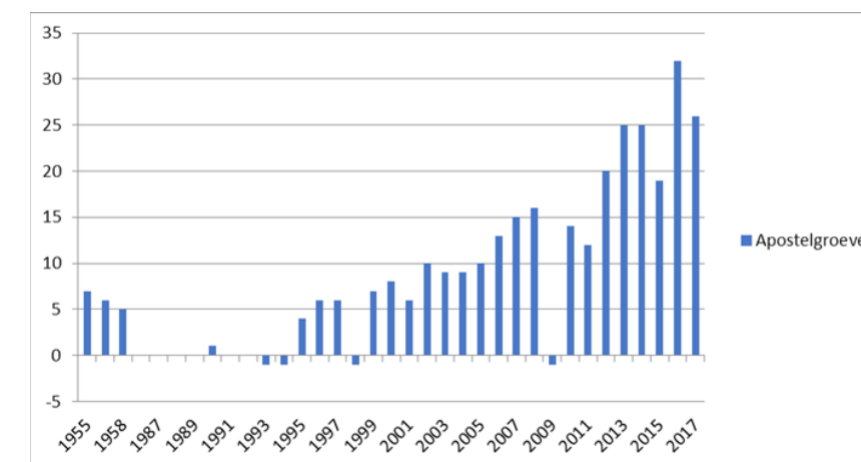
NEM meetnet

De vleermuizen in Limburgse groeves worden gemonitord door middel van het jaarlijks tellen van de overwinterende vleermuizen in de aanwezige groeves. De tellingen worden uitgevoerd door ervaren vrijwilligers en verricht ten behoeve van het NEM Meetnet Wintertellingen Vleermuizen. Meer informatie over dit meetnet is te vinden op: <http://www.zoogdiervereniging.nl/nem/wintertellingen>

De groeves in beheer bij de Van Schaik Stichting behoren tot de best beschermde en best getelde mergelgroeves van Limburg. Daar is ruimte voor cultuurhistorie en natuurhistorie. Deze beide activiteiten gaan uitstekend samen, mits op een goede wijze rekening wordt gehouden met de verschillende belangen. De aantallen vleermuizen laten in de groeves een mooie toenemende trend zien, tot tevredenheid van tellers, beheerders en vleermuisliefhebbers.

Geïnteresseerd om mee te helpen bij vleermuistellingen? Meld je dan aan via de Zoogdiervereniging.

Roos Kuiters & Maurice La Haye



Figuur 2 Aantal aangetroffen ingekorven vleermuizen in de Apostelgroeve



Foto: Wesley Overman

Het belang van een goed groevenbeheer i.v.m. het vleermuisbestand.

Dat vleermuizen beschermd worden en er veel subsidies verstrekt worden door verschillende instanties voor het behoud van een goed vleermuisbestand is van alle media welbekend. Maar hoe is het beleid van de Stichting Ir. D.C. van Schaik, in de volksmond bekend als 'Van Schaik Stichting' in relatie tot het beschermen van de vleermuispopulatie in de groeven die door deze stichting worden beheerd? Ook het welzijn van de vleermuizen hoort namelijk bij de taken van groevenbeheer.

Niet iedereen is op de hoogte van deze vorm van beheer. Sloten ophangen en poorten dichtlassen is zeker niet het enige doel van deze stichting. Het antwoord op de vraag hoe het met de vleermuizen gaat, kan kort worden samengevat; goed. Misschien een beetje euforisch om te zeggen; in de meeste gevallen zelfs heel goed!

Laten we kijken naar de groeve De Keel. De grootste groeve die in beheer is bij de Van Schaik Stichting. Door de ligging langs het Albertkanaal is dit een zeer geliefde plek voor vleermuizen. Dit komt door het gegeven dat er vanuit het oogpunt van vleermuizen een grote keuzemogelijkheid is voor het vinden van een winterslaapplaats. Deze bespreek ik hier kort.



Vleermuistelling in De Keel, 2012, Foto Luck Walschot

* De Werken van Mathus schuin tegen over de Keel gelegen, is een koude, brede en ondiepe groeve met een geheel open voorkant. Hierdoor tocht het erg in de groeve en kunnen de temperaturen nogal wisselen.

* Aan de overkant van het kanaal de Kleine Keel. Deze is redelijk beschermd tegen tocht en temperatuurwisselingen d.m.v. de afsluiting met een poort.

* De Muizenberg met enkele open ingangen en vooral diepe, voor mensen vaak ontoegankelijke, ingestorte galerijen.

Vleermuisexperts rekenen al deze los van elkaar gelegen groeven tot één locatie, één gebied waar de vleermuizen kunnen verkassen van de ene naar de andere groeve. Door deskundigen is er zelfs in de winter migratie waargenomen.

Grensoverschrijdende samenwerking.

De Keel heeft een speciale achtergrond. Ze is zowel onder Belgisch als Nederlands grondgebied ontgonnen. De ingang ligt op Belgisch grondgebied, het grootste deel van de groeve ligt echter op Nederlands grondgebied.

Van oudsher (1980) worden hier de vleren elk jaar geteld door 2 perfect samenwerkende Nederlandse en Belgische groepen chiroptera liefhebbers (chiroptera: orde der handvleugeligen) bestaande uit vrijwilligers. Overigens is de Keel niet de enige groeve waar deze samenwerking plaatsvindt.

In verband met een zo gering mogelijke verstoring van de noodzakelijke rust in de groeve worden de vleermuizen op één dagdeel geteld. Dit geldt eveneens voor de hele grote groeven zoals de grote berg Zussen en de Roosburg. Daar zijn dan veel ogen voor nodig. De kleine beestjes verstoppen zich vaak in spleten en gaten. Voor de juiste determinatie van de verschillende soorten zijn geoefende personen met jarenlange ervaring verantwoordelijk. Een groeve wordt opgedeeld in sectoren. Elke sector wordt geteld door een groepje van 3-4 personen. In sommige groeven zijn er wel tot negen telgroepen actief. In de Keel zijn dat er zes.

Groeve De Keel 2003; vrijhaven van ongecontroleerde bezigheden.

Groeve De Keel was tot de Van Schaik Stichting in 2003 het beheer overnam een vrijhaven van ongecontroleerde bezigheden. Hierbij kan gedacht worden aan: mega cavepartys, een crosscircuit, bergplaats van gestolen auto's en nog veel meer (zie het boek over Groeve de Keel).

Het aantal vleermuizen bedroeg in dat jaar welgeteld 230 exemplaren. Na jaren van 'strijd' met figuren die, ondanks een solide poort aan de hoofdingang, toch nog dachten hun recht te moeten claimen op vrije toegang tot het vleermuisreservaat is er ook op de bovenetage een traliehek geplaatst. Helaas heeft dat nooit veel dienst bewezen omdat het telkens werd gesloopt. Dat resulteerde dan weer in meerdere ondergrondse grillfeesten midden in de winter, brandende fietsbanden, scooterraces, drugsgebruik en zeer veel graffiti.

De Van Schaik Stichting heeft in 2006 besloten de muur met de ingangspoort tot aan het plafond dicht te metselen. Dit natuurlijk met de nodige in- en uitvlieggaten voor de vleermuizen, holenduiven en de luchtcirculatie.

Groeve De Keel 2006; oase van rust voor mens en vleermuis.

In samenwerking met leden van de Van Schaik Stichting en leden van de Studiegroep Onderaardse Kalksteengroeven (S.O.K) van het Natuurhistorisch ge-

nootschap Limburg heeft er een ware megaoperatie plaatsgevonden.

Drie dagen lang zijn afwisselend tientallen vrijwilligers en de Firma Rouwet met medewerkers in de weer geweest om honderden betonblokken, tonnen cement, stellages en ijzeren balken naar de ingang van de bovenetage van de Keel te transporteren. Deze ingang waarlangs de meeste illegalen zich een weg naar binnen verschaffen moest inbraakvrij gemaakt worden. Dat is gelukt! Nu; 2018 is deze ingang met gesloten ijzeren toegangspoort nog nooit geforceerd geweest en hopelijk blijft dat ook zo!



Afsluiting ingang Groeve de Keel 2006 Foto; L. Walschot

De afsluiting van deze ingang was eventjes precair. Welke invloed zou de afsluiting mogelijk hebben op de luchtstroom in de groeve? Verandering van luchtcirculatie kan immers nefaste gevolgen hebben voor de vleermuispopulatie. Er zijn soorten die van een warmere omgeving houden 12-13° terwijl andere soorten weer van een koude overwinteringsplaats 7-10° houden (dwergvleermuis, pipistrellus). Na beraad met enkele professionele vleermuisexperts is er toen een ventilatieruimte opengelaten. De afsluiting op deze wijze was als proef. Indien de populatie binnen een paar jaar achteruit zou gaan, zouden in de poort meer gaten voor een groter luchtdebiet aangebracht worden.

Veranderde luchtstromingen.

De luchtstroom in de Keel is weliswaar veranderd maar klaarblijkelijk in het voordeel van de soorten diversiteit. Sinds het beheer door de Van Schaik Stichting is het aantal vleermuizen toegenomen van 240

exemplaren in 1996-97 tot 500 in 2006-07! Uitgerekend het jaar dat er een betere afsluiting kwam en de luchtstroom veranderde, nam het aantal in twee achtereenvolgende jaren echter weer af van 500 naar 400 exemplaren.

Moest er meer verse lucht komen door er een poort met spijlen te plaatsen? Zou de extra luchttoevoer ook de circulatie veranderen? Moesten we nog een jaar afwachten? Juist in dit jaar blijkt dat in meerdere groeven de aantallen vleermuizen achteruit gegaan zijn.

De Keel herbergde in dat jaar bijna 20 % van alle 2.260 vleermuizen geteld in de grotten rondom Riemst. Opvallend detail; de soorten diversiteit was toegenomen van 6 tot 10! In geen enkele andere groeve komen zo veel verschillende soorten voort!

De uitschieters hierbij waren de vale vleermuis (*Myotis Myotis*) en de Bechstein (*Myotis Beschsteinii*). Sinds 2006 is het aantal grote vale in De Keel, de enige overwinteringsplaats van deze soort in de grotten rondom Riemst, toegenomen tot 10 stuks in 2013-14. Dit is uniek.

Op de ‘rode lijst’ van beschermde zoogdieren in laanderen staan vele dieren die met uitsterven zijn bedreigd, o.a. damhert, grijze zeehond en boommarter. Maar ook vele soorten vleermuizen waarvan 4 soorten die bedreigd, tot ernstig bedreigd, zijn. Ik kan u melden dat deze in de Keel overwinteren. Dat zijn de Bechstein (*Bechsteinii*), de Meervleermuis (*Dasycneme*), de ingekorven (*Myotis Emarginatus*), en de vale (*Myotis Myotis*).



Bruine grootoor, Foto Luck Walschot



Bechsteins, Foto Luck Walschot

Dit mag als een bevestiging gelden van een goed vleermuisbeleid sinds decennia, de juiste keuze van groevenbeheer en vooral voor de Van Schaik Stichting een opsteker dat haar groevenbeheer goede resultaten boekt.

Groevenbeheer; het beleid van de Van Schaik Stichting’ voor bezoekers.

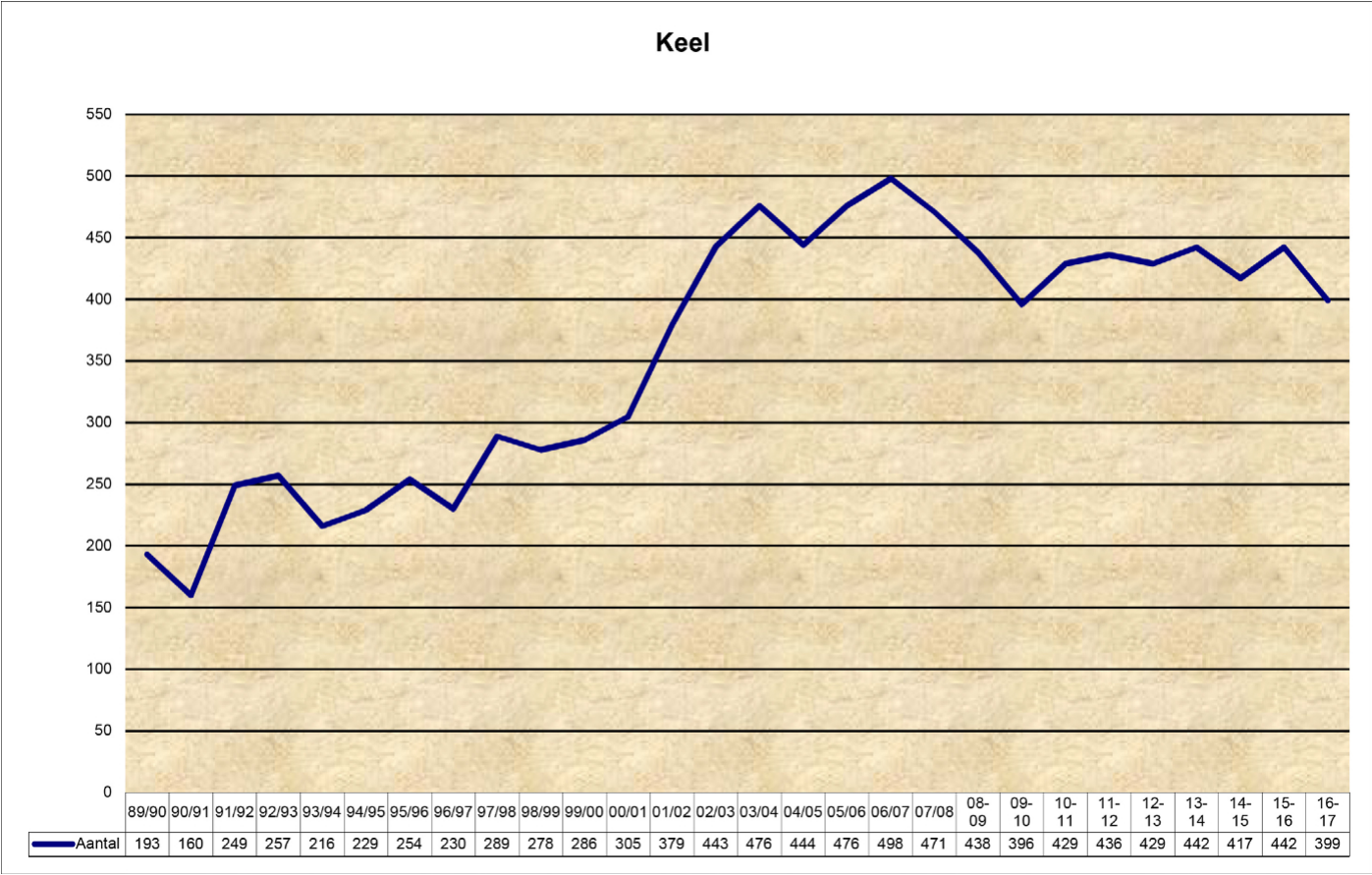
Voor mensen die regelmatig de groeven bezoeken is dit beheer en de regels voor een bezoek duidelijk. Voor degenen die nog geen contact hebben gehad met de (beheerders van) de Van Schaik Stichting of een van hun groeves hebben bezocht hier een korte samenvatting van de voorwaarden waaraan een groeve bezoek is gekoppeld:

- De (goedgekeurde) groeves kunnen alleen bezocht worden van mei tot oktober.
- Vergunning worden, na een aanvraag, verleend door de groevebeheerder.
- In sommige gevallen, zoals in de Keel, eerst even een formulier invullen met ‘eigenrisico verklaring’ (verplicht door Gem Riemst). Hiebij moeten naam en adres en aantal bezoekers ingevuld worden en een paar punten van de ‘huisregels’ doorgelezen worden.
- Tijdens de wintermaanden, de overwinteringsperiode van de vleermuizen, is er in principe geen bezoek toegestaan. Een uitzondering wordt gemaakt voor onderzoek met max. 3 personen. ‘Warm licht’ (vergassers en carbidlampen) is in deze periode niet toegestaan.
- Gedurende langere tijd op één plaats verblijven is in de wintermaanden alleen toegestaan op de bovenverdieping. Daar hangen geen vleermuizen i.v.m. de warmere lucht.

Sinds dit bezoekersbeleid wordt toegepast in de groeven van de stichting is de inbraakgolf, die de eerste jaren nog heeft aangehouden, al meer dan 10 jaar gereduceerd tot praktisch 0! Steeds meer ‘grotminnende’ personen weten inmiddels al jaren de weg te vinden voor een ontspannende ondergrondse wandeling of fotosessie. Het aantal aanvragen voor een bezoek is in 2017 gestegen tot 65 en de prognose is dat dit aantal de komende jaren zal stijgen.

Grafiek vleermuistelling:

De aantallen overwinterende vleermuizen in Groeve de Keel zijn in dit schema weergegeven door Ghis Palmans van de ‘Vleermuizenwerkgroep Natuurpunt Vlaanderen’.



Hieronder de Rode Lijst van zoogdieren in Vlaanderen. De derde kolom steunt op de Lijst van 1994, de vierde op de Lijst van 2014, uitgegeven door de Vlaamse overheid (INBO). De lijst van 2014 is opgesteld met de beschermingsstatus volgens de regionale criteria van het IUCN.

De kleuren in het schema geven aan: **Bedreigd**, **Kwetsbaar**, **Niet in gevaar**, **Uitgestorven**. Bijna alle soorten overwinteren in de kalksteengroeven.

Nederlandse naam	Wetenschappelijke naam	Rode lijst 1994	Rode Lijst 2014
Baardvleermuis (winter)	Myotis mystacinus	Vermoedelijk bedreigd	Momenteel niet in gevaar (LC)
Baardvleermuis (zomer)	Myotis mystacinus		Onvoldoende data (DD)
Bechsteins vleermuis	Myotis bechsteinii	Ernstig bedreigd	Bedreigd (EN)
Bosvleermuis	Nyctalus leisleri	Ernstig bedreigd	Bedreigd (EN)

<i>Nederlandse naam</i>	<i>Wetenschappelijke naam</i>	<i>Rode lijst 1994</i>	<i>Rode Lijst 2014</i>
Brandts vleermuis	Myotis brandtii	Bedreigd	Onvoldoende data (DD)
Dwergvleermuis (ge- wone)	Pipistrellus pipistrellus	Momenteel niet bedreigd	Momenteel niet in gevaar (LC)
Dwergvleermuis (kleine)	Pipistrellus pygmaeus		Onvoldoende data (DD)
Franjestaart (winter)	Myotis nattereri	Vermoedelijk bedreigd	Momenteel niet in gevaar (LC)
Franjestaart (zomer)	Myotis nattereri		Onvoldoende data (DD)
Gewone grootoorvleer- muis	Plecotus auritus	Vermoedelijk bedreigd	Bijna in gevaar (NT)
Grijze grootoorvleermuis	Plecotus austriacus	Bedreigd	Bedreigd (EN)
Grote hoefijzerneus	Rhinolophus ferru- mequinum	Verdwenen	Regionaal uitgestorven (RE)
Ingekorven vloer- muis (winter)	Myotis emarginatus	Ernstig bedreigd	Kwetsbaar (VU)
Ingekorven vloer- muis (zomer)	Myotis emarginatus		Bedreigd (EN)
Kleine hoefijzerneus	Rhinolophus hipposid- eros	Uitgestorven in Vlaan- deren	Regionaal uitgestorven (RE)
Laatvlieger	Eptesicus serotinus	Momenteel niet bedreigd	Kwetsbaar (VU)
Meervleermuis	Myotis dasycneme	Bedreigd	Bedreigd (EN)
Mopsvleermuis	Barbastella barbastellus	Verdwenen	Regionaal uitgestorven (RE)
Ruige dwergvleermuis	Pipistrellus nathusii	Vermoedelijk bedreigd	Momenteel niet in gevaar (LC)
Vale vleermuis	Myotis myotis	Ernstig bedreigd	Ernstig bedreigd (CR)
Watervleermuis (winter)	Myotis daubentonii	Momenteel niet bedreigd	Momenteel niet in gevaar (LC)
Watervleermuis (zomer)	Myotis daubentonii		Bijna in gevaar (NT)

Luck Walshot.

Juweel in het donker (1)

Onder deze naam zal dit een steeds terugkerende rubriek worden in ‘de Steunpilaar’. Wij willen onze sponsors, medewerkers en iedereen die onze VSS een ‘warm’ hart toedraagt laten zien welke cultuurhistorisch belangrijke en mooie zaken er in onze onderaardse mergelgroeven te zien zijn en hoe belangrijk het is dat deze voor het nageslacht bewaard blijven.

Er wordt in deze rubriek speciaal ruimte gemaakt voor favoriete tekeningen, opschriften en/of inscripties die ‘grottenlopers’ in een groeve aangetroffen hebben. Dit ‘juweel’ kan dan bijvoorbeeld:

- Een cultuurhistorisch interessante zaak betreffen.
- Te maken hebben met blokbreken.
- Een grappige en/of plaatselijke kwestie ‘op de korrel’ nemen.

Het is de bedoeling dat iedere Steunpilaar een andere grottenloper zijn favoriete juweel aan het licht brengt en motiveert waarom hij/zij dit zo mooi vindt.

Aangezien het een idee van mij was dat ik bij uw redacteur dropte, werd ik aangewezen als ‘chinese vrijwilliger’ en kreeg ik het vriendelijke verzoek om dan maar als eerste een bijdrage te leveren.

Informatie over de Heerderberggroeve:

Het ‘juweel’ waar ik u kennis mee laat maken is te vinden in de Heerderberggroeve (Van Wijngaarden 45). In S.O.K. Mededelingen nr. 20 ‘de grotten van Heer’ staat beschreven dat deze groeve ongeveer rond 1550 in exploitatie genomen is. De eerste keer dat de groeve in de nog resterende archieven van het Kapittel van Sint Servaas vermeld wordt is 1590. De oudste gangen van deze groeve bestaan niet meer aangezien ze in het begin van vorige eeuw in dagbouw ontgonnen zijn en in de kalkoven verdwenen zijn.

De groeve is gelegen in Cadier en Keer in de gemeente Eijsden – Margraten. Ze behoort nu tot de eigendommen van de familie de Goede die sinds een aantal jaren in de gebouwen van de voormalige boerderij en het aldaar gelegen bos van Huize St. Jozef hun landgoed ‘Heerdeberg’, een gezellig café-restaurant met kruidentuin, beeldentuin en een wandelpark gevestigd heeft en daarmee dit cultuurhistorisch belangrijke ge-

bied voor verdere aftakeling heeft weten te behoeden. Hier kunt u, omringd door mooie kalksteenwanden, van een natje en een droogje genieten.

De naam die in de archieven van het kapittel voor deze groeve gebruikt werd was ‘des Heerenberg’ oftewel ‘de berg van de Heren’. De archieven van het kapittel vermelden dat in de zestiende en zeventiende eeuw in deze groeve vele blokken gebroken zijn t.b.v. de bouw van kerken, kloosters en vestingwerken. Een van de kanunniken hield toezicht op de breekwerkzaamheden en moest zorgen voor de onderhandelingen met en de betalingen aan de blokbrekers. In de archieven van Staatstoezicht op de Mijnen werd vanaf de tweede helft van de negentiende eeuw de naam ‘Heerderberg-groeve’ gebruikt.

Graffito belegering Maastricht in de Heerderberg-groeve:

Diep in de groeve is een mooie graffito (inkrassing) aangebracht die één van de vele belegeringen van Maastricht als onderwerp heeft. Getoond wordt de stadsomwalling met daarin een stadspoort. Vanuit de stad zijn meerdere (kerk)torens te zien. Links van de stadspoort is een kanon te zien dat op de omwalling gericht staat.



Foto Rob Heckers



Foto 1: Het kanon en de Stadsomwalling (foto: Rob Heckers).



Foto 2: Detail icoontjes boven de stadspoort (foto: Rob Heckers).

Mijn keuze voor deze afbeelding is gelegen in het feit dat hier op eenvoudige wijze heel duidelijk de hachelijke toestand wordt weergegeven waarin de plattelandsbewoners rond de vestingstad Maastricht zich eeuwenlang bevonden hebben. Maastricht is immers vele malen belegerd en dat leverde heel wat gevaren op voor de plattelandsbewoners. Hierbij werd vaak een schuilplaats in één van de vele groeves in de omgeving gezocht. De bevolking van Heer deed dit meerdere malen in deze groeve. Deze achtergrond maakt deze afbeelding tot een cultuur-historisch belangrijk erfgoed!

Iconografie in de graffito:

Zeer interessant is de iconografie die de maker boven de stadspoort in een lijst aangebracht heeft. Daarin zijn van links naar rechts afgebeeld:

- Ω (Omega; het einde).
- Sleutel van Sint Servaas (het kapittel van Sint Servaas).
- Zeis (de dood).
- Zandloper (de tijd gaat voorbij, alles komt aan zijn einde).
- Vlag (?).



Afbeelding 1: Kaart belegering Van Maastricht in 1673 door Lodewijk XIV. In: Ubachs, P.J.H., en I.M.H. Evers, Tweeduizend jaar Maastricht. Een stadsgeschiedenis.

Zutphen, 2006, blz. 141.

Achtergrondinformatie over Heer en de belegeringen:

Deze geeft de lezer de gelegenheid zich in te leven in de situatie waar de bevolking van Heer zich ten tijde van het maken van deze graffito in bevond.

- In 1673 was het enorme leger van Lodewijk XIV in aantocht en nam stelling in rond de vesting Maastricht.

- Op deze kaart van het Franse leger is te zien hoe de vestingstad omring werd door de vijandelijke troepen. Deze kaart geeft een vergelijkbare situatie weer waarbij de inscriptie in de 'Heerderberg' werd aangebracht.

- Het Franse leger onder Lodewijk XIV dat in 1673 de stad belegerde bestond uit 24.000 infanteristen en 16.000 cavaleristen. Daarnaast had men de beschikking over 58 kanonnen. De vesting werd door 5000 infanteristen en door 1.200 cavaleristen verdedigd. De belegeraars lagen in een grote kring op de heuvels om Maastricht. De schepenbank Heer lag binnen deze kring.

- In de archieven van de parochie Heer en Keer beschrijft pastoor Joannes Coen van Herstal, pastoor van 1594 tot 1614, dat hij meerdere malen met zijn parochianen de mergelgroeven in moest vluchten.

- Egidius Rutten, pastoor te Heer van 1660 tot 1676, beschrijft in de archieven van de parochie Heer en Keer dat hij in die periode ook meerdere malen met zijn parochianen moest schuilen in de mergelgroeve.

Indien u het bovenstaande interessant vindt, wijs ik er op dat in S.o.k. Mededelingen een artikel verschijnt dat zeer uitvoerig op deze graffito in zal gaan. Ondersteund door uitgebreid onderzoek wordt geprobeerd antwoord te geven op de volgende vragen:

- * Welke stadspoort wordt afgebeeld?
- * Wat is de betekenis van de icoontjes boven de stadspoort?
- * Welke kerktorens zijn er op afgebeeld?
- * Welke belegering betreft dit (datering graffito)?

John Knubben

Medewerkers van de stichting

Bestuur:

- Voorzitter: Joep Orbons
- Secretaris: René Haemers
- Penningmeester: Bram Borsboom

Groevenbeheerders

- Apostelgroeve: Ton Breuls
- Fallenberggroeve: Rob Swaans
- Gewandgroeve en Heiberggroeve: Marc Dresens
- Keldertjes Slavante: Wil Ramaekers
- De Keel: Luck Walschot
- Rootherggroeve: John Hageman
- Scharnderberg: John Knubben en Rob Knubben
- Schuilkelder Eys: Wim Kneepkens
- Scheulderberggroeve: Jean-Paul van der Pas
- Theunisgroeve: Ed en Thuur Thijssens
- Vuursteenmijn: Martha vd Ven, ondersteund door Jan vd Ven

Medewerkers:

- Wil en Carla Ramaekers

Technische commissie:

- Coördinator: Stefan Jerzykowski
- Jo Pantekoek
- Patrick Förster
- Aangevuld met een groep enthousiaste technici

Redactie Steunpilaar:

- Redactie: Luck Walschot
- Spellingcontrole: John Knubben
- Layout: Bert Beckers



STICHTING Ir. D.C. van Schaik



**Studiegroep
Onderaardse
Kalksteengroeven**
Natuurhistorisch Genootschap in Limburg


NATUURHISTORISCH
GENOOTSCHAP IN LIMBURG

Colofon

- Druk: Stegra Print Maastricht
- Redactieadres: Stichting Ir. D.C. van Schaik Postbus 2235 6201 HA Maastricht
- Bankrekening: SNS Bank Maastricht 92.98.12.034
- ANBI nummer is: 806448076
- Email: info@vanschaikstichting.nl
- Website: www.vanschaikstichting.nl
- Kamer van koophandel voor Zuid Limburg: 14056739

De Steunpilaar van de Van Schaikstichting verschijnt twee maal per jaar, in het voorjaar en het najaar. Oude exemplaren van de Steunpilaar kunnen bij de stichting nabesteld worden, zolang de voorraad strekt. Zie de website voor details. De Van Schaikstichting is een onderdeel van het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg en werkt nauw samen met de Studiegroep Onderaardse Kalksteengroeven.